

502.7(082)
P32

Регіональні проблеми
природокористування
та охорона рослинного
і тваринного світу

ПРОЛІТНІ І ЗИМУЮЧІ ПТАХИ ШЛАМОСХОВИЩ ЦЕНТРАЛЬНОГО ТА ПІВДЕННОГО ГІРНИЧО- ЗБАГАЧУВАЛЬНИХ КОМБІНАТІВ

Герасимчук О.О., Коцюрuba В.В.

Криворізький державний педагогічний університет,

Криворізьке відділення Товариства охорони та вивчення птахів
АН вищої школи України

Шламoxовища гірничо-збагачувальних комбінатів є одним з найбільш цікавих в орнітологічному відношенні типів екосистем, які привертають увагу біологів, так як на них відбувається формування особливих типів біогеоценозів, специфіка яких вивчена недостатньо. Відомі друковані праці присвячені особливостям гніздової фауни і населення птахів шламoxовищ Кривого Рогу на прикладі Центрального гірничо-збагачувального комбінату (Миронов, 1992), орнітокомплексів шламoxовищ Кривбасу (Коцюрuba, Титенко, 1992; Коцюрuba, 1994; Коцюрuba, Губенко, 1996). Але особливостям зимівлі птахів та прольоту в друкованих працях приділено недостатньо уваги, розглядається переважно гніздовий аспект, або наводяться загальні статистичні зведення по видовому складу зимуючих та пролітних птахів.

Метою наших досліджень було встановлення видового складу, чисельності та територіального розподілу зимуючих та пролітних птахів шламoxовищ Центрального (ЦГЗК) та Південного гірничо-збагачувальних комбінатів (ПівдГЗК).

Польові збори проведені з вересня по березень 2001 та 2002 років. Проведено 14 відносних маршрутних обліків (Наумов, 1965) та обліків без обмеження ширини трансекти, з послідовним розрахунком отриманих показників по середній дальності виявлення інтервальним методом (Равкин, 1967; Равкин, Доброхотов, 1963; Равкин и др., 1985), абсолютних обліків на водному дзеркалі та спостережень. Загальна протяжність маршрутів складала 115 км. Обстежена територія має високі терасовані дамби, плоский рельєф та постійні і тимчасові водойми. На шламoxовищі ЦГЗК є великі ділянки вкриті болотяною рослинністю, переважно очеретом звичайним (*Phragmites communis* Trin.). На дамбах та сухих ділянках шламoxового поля ростуть окремі дерева маслички вузьколистної (*Elaeagnus angustifolia* L.), тополі чорної (*Populus nigra* L.) та робінії звичайної (*Robinia pseudoacacia* L.).

Зареєстровано 10406 особин з 64 видів птахів, що належать до 11 рядів. Переважають види рядів Passeriformes - 32, Anseriformes - 10, Falconiiformes - 6, Podicipediformes - 5 видів. Інші ряди представлені 1-4 видами: Gaviiformes - 1, Ciconiiformes - 1, Galliformes - 1, Gruiformes - 2, Charadriiformes - 4, Strigiformes - 1, Piciformes - 2.

За статусом перебування 42 види є зимуючими і пролітними, 18 - тільки пролітними, 6 - осілі, 2 - залітні для зимового періоду.

Виявлено, що домінує за чисельністю крижень (*Anas platyrhynchos*) - 7364 особин (70,77% від загального населення). Під час обліків на верхових шламoxовищах була облікована 6781 особина, що в середньому

склало 565 особин за облік. Підвищення чисельності крижня спостерігалось при різких пониженнях температури повітря за рахунок мігрантів з північних районів. Концентрація на верхових шламосховищах пов'язана з низькою дією фактору неспокою, наявністю в оточуючих біотопах придатних кормових стацій.

Чисельні польовий горобець (*Passer montanus*) - 597 особин (5,74%) та жовтоногий мартин (*Larus cachinnans*) - 508 особин (4,88% від населення). Звичайними є сіра гуска (*Anser anser*) - 335 особин (3,22%) та дрізд-чикотень (*Turdus pilaris*) - 193 особини (1,85%).

Малочисельними (0,1 - 1%), але звичайними є 27 видів (*Podiceps cristatus*, *Larus ridibundus*, *Pica pica*, *Corvus cornix*, *Parus major*, *Parus caeruleus*, *Carduelis carduelis*, *Acanthis cannabina* та інші); 31 вид є рідкісним, або дуже малочисельним (*Troglodytes troglodytes*, *Circus cyaneus*, *Aythya ferina*, *Accipiter gentilis*, *Accipiter nisus* та інші).

Під час обліків було відмічено 18 видів включених до списку рідкісних, зникаючих і вразливих видів птахів Криворіжжя.

Gavia arctica. На низовому відстійнику ПівдГЗК спостерігались 13.10.2002 в зграї з 5 особин двоє молодих та троє дорослих птахів.

Podiceps nigricollis. Відмічено 3 особини на низовому шламосховищі ПівдГЗК у Свистувській балці.

Podiceps auritus. На низовому шламосховищі ПівдГЗК 13.10.2002 відмічено 2 особини.

Podiceps grisegena - 08.09.2002 відмічена 1 особина на низовому шламосховищі ПівдГЗК.

Botaurus stellaris. Два співаючі самці реєстровані 31.03.2002 на низовому відстійнику ПівдГЗК в гніздопридатних стаціях. Труп молодого птаха знайдено 25.11.2001 на відстійнику Південного ГЗК, ймовірно здобутого хижаком.

Cygnus olor. Регулярно відмічався на шламосховищі ЦГЗК - 19 особин (15 та 4), та одинична зустріч на ставку-накопичувачі ПівдГЗК (03.02.2002) - 1 особина.

Anas crecca. На низовому шламосховищі ПівдГЗК 31.03.2002 тримались 6 особин.

Anas querquedula. Зустрічається більш регулярно ніж попередні види чирків і відмічений на усіх обстежених ділянках, окрім верхових шламосховищ ПівдГЗК. Чисельність зграї до 13 (пересічна - 1,68) особин.

Anas clypeata. Відмічався двічі (21.12.2001, 08.09.2002) на шламосховищах ПівдГЗК (8 та 4 особини відповідно).

Vucephala clangula. На шламосховищах ПівдГЗК та ЦГЗК спостерігали тричі (8, 4 та 1 одну особину) на прольоті.

Melanitta nigra. Відмічено 13.10.2002 року дві особини на низовому відстійнику Південного ГЗК.

Mergus merganser. Реєстровані двічі на зимівлі (21.01.2001 та 18.02.2001) - 8 та 25 особин на шламосховищі Центрального ГЗК.

Circus cyaneus. Регулярно зимуючий вид, відмічені одиничні особини двічі - 03.02.2002 та 21.02.2002.

Accipiter nisus та *Accipiter gentilis* зустрічались на обох обстежених відстійниках по тричі.

Calandrella rufescens. Обліковано 2 особини під час перельоту (08.09.2002) на низовому шламосховищі ПівдГЗК.

Lanius excubitor. Відмічена 1 особина на шламосховищі Центрального ГЗК 4.11.2001.

Acanthis flammea. Рідкісний залітний взимку, реєстрована 1 особина (25.02.2001) на ПівдГЗК.

Plectrophaenax nivalis. Одна особина - на шламосховищі ПівдГЗК тільки 25.02.2001.

Завдяки високій мінералізації вод і скиданню пульпи на відстійниках водний режим сприяє незамерзанню водного дзеркала на значних площах. Прибережна болотяна рослинність, агроценози і рідколісся в околицях утворюють достатню кормову базу і рефугіуми для птахів в зимовий період і під час міграцій.

Враховуючи значні площі шламосховищ і строкатість ландшафтів, яку утворюють відстійники в прибережній зоні, даний тип геосистем сприяє збагаченню зимуючої авіафауни і є місцем концентрації пролітних видів птахів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коцюруба В.В., Титенко С.В. (1992) Орнитокомплексы шламо- и хвостохранилищ. // Материали 1 науч.-практ. конф. молод. исслед. Зоол. Украины. / Ин-т зоологии. - Киев, 1992. - с.26 - Библиогр. 2 назв. - Рус. - ДЕП. В УКРИНТЭИ 24.06.92., № 922 - Ук.92.

2. Коцюруба В.В. (1994). Орнитокомплексы шламо- и хвостохранилищ Кривбасса. // Материали 1-ї конференції молодих орнітологів України. - Чернівці. - с. 81 - 82.

3. Коцюруба В.В., Губенко Н.А. Авифауна крупного диффузного города и пути ее преобразования. // Урбанізоване навколишнє середовище: охорона природи та здоров'я людини. - Київ, 1996. - с. 111 - 114.

4. Миронов В.И. (1992) Формирование фауны и населения птиц техногенных ландшафтов степной зоны Украины. // Беркут. Вісник спілки молодих орнітологів України. - Чернівці. № 1. - с. 30 - 36.

5. Равкин Ю.С., Доброхотов Б.П. (1963). К методике учета птиц лесных ландшафтов во внегнездовое время. // Организация и методы учета птиц и вредных грызунов. - М. С. 130 -136.

6. Равкин Ю.С. (1967). К методике учета птиц лесных ландшафтов.// Природа очагов клещевого энцефалита на Алтае. - Новосибирск. С. 66-75.

7. Равкин Ю.С., Гуреев С.П., Покровская И.В. и др. (1985). Пространственно-временная динамика животного населения: Птицы и мелкие млекопитающие. - Новосибирск. - с. 5-14.

ДО ФАУНИ ТВЕРДОКРИЛИХ ГУРІВСЬКОГО СТАЦІОНАРУ

Головатюк А.І., Ланіс Є.І.

Криворізький державний педагогічний університет

При дослідженні колеоптерофауни приводедела Гуровського стаціонара, виявлено, що здесь доминируют представители семейств жуличиц и стафилинид. Большинство семейств жесткокрылых представлены единичными родами и видами, имеющими низкую численность. Лишь некоторые виды имели высокую численность своих представителей.

There are dominant Carabidae and Staphylinidae families near the watershed of Gurovka forestry. Most of families are present in individual species and genuses and in poor quantity. There are large number species.